

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē niḡamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyē kiṣkindhākāṇḍē

॥ *triṃśaḥ sargaḥ* ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ triṃśaḥ sargaḥ ॥

śaradvarṇanaṃ śrīrāmēṇa lakṣmaṇāya sugrīvapārśvaṃ
gantumādēśadānam

grhaṃ praviṣṭē sugrīvē
vimuktē gaganē ghanaiḥ ।
varṣarātrē sthitō rāmaḥ
kāmaśōkābhipīḍitaḥ ॥ 4.30.1 ॥

pāṇḍuraṃ gaganam dṛṣṭvā
vimalam candramaṇḍalam ।
śāradīm rajanīm caiva
dṛṣṭvā jyōtsnānulēpanām ॥ 4.30.2 ॥

kāmavṛttaṃ ca sugrīvaṃ
naṣṭām ca janakātmajām ।
dṛṣṭvā kālamatītaṃ ca
mumōha paramāturaḥ ॥ 4.30.3 ॥

sa tu saṃjñāmupāgamyā
muhūrtānmatimān nṛpaḥ ।

manaḥ sthāmapī vaidēhīm
cintayāmāsa rāghavaḥ || 4.30.4 ||

dr̥ṣṭvā ca vimalaṃ vyōma
gatavidyudbalāhakam |
sārasārāvasaṅghuṣṭaṃ
vilalāpārtayā girā || 4.30.5 ||

āsīnaḥ parvatasyāgrē
hēmadhātuvibhūṣitē |
śāradaṃ gaganam dr̥ṣṭvā
jagāma manasā priyām || 4.30.6 ||

sārasārāvasannādaiḥ
sārasārāvanādinī |
yā”śramē ramatē bālā
sādyā mē ramatē katham || 4.30.7 ||

puṣpitāṃścāsanān dr̥ṣṭvā
kāñcanāniva nirmalān |
kathaṃ sā ramatē bālā
paśyantī māmapaśyatī || 4.30.8 ||

yā purā kalahaṃsānāṃ
kalēna kalabhāṣiṇī |
budhyatē cārusarvāṅgī
sādyā mē ramatē katham || 4.30.9 ||

niḥsvanaṃ cakravākānāṃ
niśamya saha cāriṇām |

puṇḍarīkaviśālākṣī

kathamēṣā bhaviṣyati || 4.30.10 ||

sarāṃsi saritō vāpīḥ

kānanāni vanāni ca |

tāṃ vinā mṛgaśāvākṣīm

carannādyā sukhaṃ labhē || 4.30.11 ||

api tāṃ madviyōgācca

saukumāryācca bhāminīm |

sudūraṃ pīḍayēt kāmāḥ

śaradguṇanirantaraḥ || 4.30.12 ||

ēvamādi naraśrēṣṭhō

vilalāpa nṛpātmajaḥ |

vihaṅga iva sāraṅgaḥ

salilaṃ tridaśēśvarāt || 4.30.13 ||

tataścañcūrya ramyēṣu

phalārthī girisānuṣu |

dadarśa paryupāvṛttō

lakṣmīvān lakṣmaṇō'grajam || 4.30.14 ||

sa cintayā dussahayā parītaṃ

visaṃjñamēkaṃ vijanē manasvī |

bhrāturviśādāt tvaritō'tidīnaḥ

samīkṣya saumitriruvāca dīnam || 4.30.15 ||

kimārya kāmasya vaśaṅgatēna

kimātmapauroṣyaparābhavēna |

ayaṃ hriyā saṃhriyatē samādhiḥ
kimatra yōgēna nivartatē na || 4.30.16 ||

kriyābhiyōgaṃ manasaḥ prasādaṃ
samādhiyōgānugataṃ ca kālam |
sahāyasāmarthyamadīnasattvaḥ
svakarmahētuṃ ca kuruṣva tāta || 4.30.17 ||

na jānakī mānavavaṃśanātha
tvayā sanāthā sulabhā parēṇa |
na cāgnicūḍāṃ jvalitāmupētya
na dahyatē vīra varārha kaścit || 4.30.18 ||

salakṣaṇaṃ lakṣmaṇapradhṛṣyaṃ
svabhāvajaṃ vākyamuvāca rāmaḥ |
hitaṃ ca pathyaṃ ca nayaprasaktaṃ
sasāmadharmārthasamāhitaṃ ca || 4.30.19 ||

nissaṃśayaṃ kāryamavēkṣitavyaṃ
kriyāviśēṣō'pyanuvartitavyaḥ |
na tu pravṛddhasya durāsadasya
kumāra vīryasya phalaṃ ca cintyam || 4.30.20 ||

atha padmapalāśākṣīṃ
maithilīmanucintayan |
uvāca lakṣmaṇaṃ rāmō
mukhēna pariśuṣyatā || 4.30.21 ||

tarpayitvā sahasrākṣaḥ
salilēna vasundharām |

nirvartayitvā sasyāni

kṛtakarmā vyavasthitaḥ || 4.30.22 ||

dīrghagambhīranirghōṣāḥ

śailadrumapurōgamāḥ |

viśṛjya salilaṃ mēghāḥ

pariśāntā nṛpātmaja || 4.30.23 ||

nīlōtpaladalaśyāmāḥ

śyāmīkṛtvā diśō daśa |

vimadā iva mātaṅgāḥ

śāntavēgāḥ payōdharāḥ || 4.30.24 ||

jalagarbhā mahāvēgāḥ

kuṭajārjunagandhinaḥ |

caritvā viratāḥ saumya

vṛṣṭivātāḥ samudyatāḥ || 4.30.25 ||

ghanānāṃ vāraṇānāṃ ca

mayūrāṇāṃ ca lakṣmaṇa |

nādaḥ prasravaṇānāṃ ca

praśāntaḥ sahasānagha || 4.30.26 ||

abhivṛṣṭā mahāmēghai -

rnirmalāścitrasānavaḥ |

anuliptā ivābhānti

girayaścandraraśmibhiḥ || 4.30.27 ||

śākhāsu saptacchadapādapānāṃ

prabhāsu tārārkanīśākarāṇāṃ |

līlāsu caivōttamavāraṇānām

śriyaṃ vibhajyādya śaratpravṛttā || 4.30.28 ||

sampratyanēkāśrayacitraśōbhā

lakṣmīḥ śaratkālaguṇōpapannā |

sūryāgrahastapratibōdhitēṣu

padmākarēṣvabhyadhikaṃ vibhāti || 4.30.29 ||

saptacchadānām kusumōpagandhī

ṣaṭpādavṛndairanugīyamānaḥ |

mattadvipānām pavanānusārī

darpaṃ vinēṣyannadhikaṃ vibhāti || 4.30.30 ||

abhyāgataiścāruviśālapakṣaiḥ

smarapriyaiḥ padmarajō'vakīrṇaiḥ |

mahānadīnām pulinōpayātaiḥ

krīḍanti haṃsāḥ saha cakravākaiḥ || 4.30.31 ||

madapragalbhēṣu ca vāraṇēṣu

gavām samūhēṣu ca darpitēṣu |

prasannatōyāsu ca nimnagāsu

vibhāti lakṣmīrbahudhā vibhaktā || 4.30.32 ||

nabhaḥ samīkṣyāmbudharairvimuktaṃ

vimuktabarhābharaṇā vanēṣu |

priyāsvaraktā vinivṛttaśōbhā

gatōtsavā dhyānaparā mayūrāḥ || 4.30.33 ||

manōjñagandhaiḥ priyakairanalpaiḥ

puṣpātibhārāvanatāgraśākhaiḥ |

suvarṇagaaurairnayanābhirāmai -

rudyoṭitānīva vanāntarāṇi || 4.30.34 ||

priyānvitānām nalinīpriyāṇām

vanē priyāṇām kusumōdgatānām |

madōtkatānām madalālasānām

gajōttamānām gatayō'dya mandāḥ || 4.30.35 ||

vyaktaṃ nabhaḥ śastravidhautavarṇam

kṛśapravāhāni nadījalāni |

kahlāraśītāḥ pavanāḥ pravānti

tamō vimuktāśca diśaḥ prakāśāḥ || 4.30.36 ||

sūryātapakrāmaṇanaṣṭapaṅkā

bhūmiścirōddhāṭitasāndrarēṇuḥ |

anyōnyavairēṇa samāyutānā -

mudyōgakālō'dya narādhipānām || 4.30.37 ||

śaradguṇāpyāyitarūpaśōbhāḥ

praharṣitāḥ pāṃsusamutthitāṅgāḥ |

madōtkatāḥ samprati yuddhalubdhā

vṛṣā gavām madhyagatā nadanti || 4.30.38 ||

samanmathā tīvratarānūrāgā

kulānvitā mandagatiḥ karēṇuḥ |

madānvitaṃ samparivārya yāntaṃ

vanēṣu bhartāramanuprayāti || 4.30.39 ||

tyaktvā varāṇyātmavibhūṣitāni

barhāṇi tīrōpagatā nadīnām |

nirbhartsyamānā iva sārasaughaiḥ
prayānti dīnā vimanā mayūrāḥ || 4.30.40 ||

vitrāsyā kāraṇḍavacakravākān
mahāravairbhinnakaṭā gajēndrāḥ |
sarassubaddhāmbujabhūṣaṇēṣu
vikṣōbhya vikṣōbhya jalaṃ pibanti || 4.30.41 ||

vyapētapaṅkāsu savālukāsu
prasannatōyāsu sagōkulāsu |
sasārasārāvavināditāsu
nadīṣu haṃsā nipatanti hr̥ṣṭāḥ || 4.30.42 ||

nadīghanaprasravaṇōdakānā -
matipravṛddhānilabarhiṇānām |
plavaṅgamānām ca gatōtsavānām
dhruvaṃ ravāḥ samprati sampraṇaṣṭāḥ || 4.30.43 ||

anēkavarṇāḥ suvinaṣṭakāyā
navōditēṣvambudharēṣu naṣṭāḥ |
kṣudhārditā ghōraviṣā bilēbhya -
ścirōṣitā viprasaranti sarpāḥ || 4.30.44 ||

cañcaccandrakarasparśa -
harṣōnmīlitatārakā |
ahō rāgavatī sandhyā
jahāti svayamambaram || 4.30.45 ||

rātriḥ śasāṅkōditasaumyavaktrā
tārāgaṇōnmīlitacārunētrā |

jyōtsnāṃśukaprāvaraṇā vibhāti
nārīva śuklāṃśukasamvṛtāṅgī || 4.30.46 ||

vipakvaśāliprasavāni bhuktvā
praharṣitā sārasacārupaṅktiḥ |
nabhaḥ samākrāmati śīghravēgā
vātāvadhūtā grathitēva mālā || 4.30.47 ||

suptaikahaṃsaṃ kumudairupētaṃ
mahāhradasthaṃ salilaṃ vibhāti |
ghanairvimuktaṃ niśi pūrṇacandraṃ
tārāgaṇākīrṇamivāntarikṣam || 4.30.48 ||

prakīrṇahaṃsākulamēkhalānāṃ
prabuddhapadmōtpalamālinīnām |
vāpyuttamānāmādhikādyā lakṣmī -
rvarāṅganānāmiva bhūṣitānām || 4.30.49 ||

vēṇusvaravyaṅjitatūryamiśraḥ
pratyūṣakālē'nilasampravṛttaḥ |
sammūrchitō gargaragōvṛṣāṇā -
manyōnyamāpūrayatīva śabdaḥ || 4.30.50 ||

navairnadīnāṃ kusumaprahāsai
rvyādhūyamānairmṛdumārutēna |
dhautāmalakṣaumaapaṭaparakāśaiḥ
kūlāni kāsairupaśōbhitāni || 4.30.51 ||

vanapracaṇḍā madhupānaśauṇḍāḥ
priyānvitāḥ ṣaṭcaraṇāḥ prahrṣṭāḥ |

vanēṣu mattāḥ pavanānuyātrām
 kurvanti padmāsanarēṇugaurāḥ || 4.30.52 ||

jalam prasannaṃ kusumaprahāsaṃ
 krauñcasvanaṃ śālivanaṃ vipakvam |
 mṛduśca vāyurvimalaśca candraḥ
 śaṃsanti varṣavyapanītakālam || 4.30.53 ||

mīnōpasandarśitamēkhalānām
 nadīvadhūnām gatayō'dya mandāḥ |
 kāntōpabhuktālasagāminīnām
 prabhātakālēṣviva kāmīnām || 4.30.54 ||

sacakravākāni saśaivalāni
 kāśairdukūlairiva saṃvṛtāni |
 sapatrarēkhāni sarōcanāni
 vadhūmukhānīva nadīmukhāni || 4.30.55 ||

praphullabāṇāsanacitritēṣu
 prahr̥ṣṭaṣaṭpādanikūjitēṣu |
 gr̥hītacāpōdyatadaṇḍacaṇḍaḥ
 pracaṇḍacāpō'dya vanēṣu kāmāḥ || 4.30.56 ||

lōkaṃ suvṛṣṭyā paritōṣayitvā
 nadīstaṭākāni ca pūrayitvā |
 niṣpannasasyām vasudhām ca kṛtvā
 tyaktvā nabhastōyadharāḥ praṇaṣṭāḥ || 4.30.57 ||

darśayanti śarannadyaḥ
 pulināni śanaiḥ śanaiḥ |

navasaṅgamasavriḍā

jaghanānīva yōṣitaḥ || 4.30.58 ||

prasannasalilāḥ saumya

kurarābhivināditāḥ |

cakravākagaṇākīrṇā

vibhānti salilāśayāḥ || 4.30.59 ||

anyōnyabaddhavairāṇām

jigīṣūṇām nṛpātmaja |

udyōgasamayaḥ saumya

pārthivānāmupasthitaḥ || 4.30.60 ||

iyam sā prathamā yātrā

pārthivānām nṛpātmaja |

na ca paśyāmi sugrīva -

mudyōgaṃ ca tathāvidham || 4.30.61 ||

asanāḥ saptaparṇāśca

kōvidārāśca puṣpitāḥ |

drśyantē bandhujīvāśca

śyāmāśca girisānuṣu || 4.30.62 ||

haṃsasārasacakrādvaiḥ

kuraraiśca samantataḥ |

pulinānyavakīrṇāni

nadīnām paśya lakṣmaṇa || 4.30.63 ||

catvārō vārṣikā māsā

gatā varṣaśatōpamāḥ |

mama śōkābhitaptasya
tathā sītāmapaśyataḥ || 4.30.64 ||

cakravākīva bhartāraṃ
prṣṭhatō'nugatā vanam |
viṣamaṃ daṇḍakāraṇya -
mudyanamiva cāṅganā || 4.30.65 ||

priyāvihīnē duḥkhārtē
hṛtarājyē vivāsitē |
kṛpāṃ na kurutē rājā
sugrīvō mayi lakṣmaṇa || 4.30.66 ||

anāthō hṛtarājyō'haṃ
rāvaṇēna ca dharṣitaḥ |
dīnō dūragṛhaḥ kāmī
māṃ caiva śaraṇaṃ gataḥ || 4.30.67 ||

ityētaiḥ kāraṇaiḥ saumya
sugrīvasya durātmanaḥ |
ahaṃ vānararājasya
paribhūtaḥ parantapaḥ || 4.30.68 ||

sa kālaṃ parisaṅkhyāya
sītāyāḥ parimārgaṇē |
kṛtārthaḥ samayaṃ kṛtvā
durmatirnāvabudhyatē || 4.30.69 ||

sa kiṣkindhāṃ praviśya tvam
brūhi vānarapuṅgavam |

mūrkhaṃ grāmyasukhē saktaṃ
sugrīvaṃ vacanānmama || 4.30.70 ||

arthināmupapannānām
pūrvam cāpyupakāriṇām |
āśāṃ saṃśrutya yō hanti
sa lōkē puruṣādhamah || 4.30.71 ||

śubhaṃ vā yadi vā pāpaṃ
yō hi vākyamudīritam |
satyēna pariḡrhnāti
sa vīraḥ puruṣōttamah || 4.30.72 ||

kṛtārthā hyakṛtārthānām
mītrāṇām na bhavanti yē |
tān mṛtānapi kravyādāḥ
kṛtaghnān nōpabhuñjatē || 4.30.73 ||

nūnaṃ kāñcanaprṣṭhasya
vikṛṣṭasya mayā raṇē |
draṣṭumicchasi cāpasya
rūpaṃ vidyudgaṇōpamam || 4.30.74 ||

ghōraṃ jyāṭalanirghōṣaṃ
kruddhasya mama saṃyugē |
nirghōṣamiva vajrasya
punaḥ saṃśrōtumicchasi || 4.30.75 ||

kāmamēvaṅgatē'pyasya
parijñātē parākramē |

tvatsahāyasya mē vīra
na cintā syānnṛpātmaḥ || 4.30.76 ||

yadarthamayamārambhah
kṛtaḥ parapurañjaya |
samayaṃ nābhijānāti
kṛtārthaḥ plavagēśvaraḥ || 4.30.77 ||

varṣāḥ samayakālaṃ tu
pratijñāya harīśvaraḥ |
vyatītāṃścaturō māsān
viharaṇ nāvabudhyatē || 4.30.78 ||

sāmātyapariṣatkrīḍan
pānamēvōpasēvatē |
śōkadīnēṣu nāsmāsu
sugrīvaḥ kurutē dayām || 4.30.79 ||

ucyatāṃ gaccha sugrīva -
stvayā vīra mahābala |
mama rōṣasya yadrūpaṃ
brūyāścainamidaṃ vacaḥ || 4.30.80 ||

na sa saṅkucitaḥ panthā
yēna vālī hatō gataḥ |
samayē tiṣṭha sugrīva
mā vālīpathamanvagāḥ || 4.30.81 ||

ēka ēva raṇē vālī
śarēṇa nihatō mayā |

tvāṃ tu satyādatikrāntaṃ
 haniṣyāmi sabāndhavam || 4.30.82 ||

yadēvaṃ vihitē kāryē
 yaddhitaṃ puruṣarṣabha |
 tat tad brūhi naraśrēṣṭha
 tvara kālavyatikramaḥ || 4.30.83 ||

kuruṣva satyaṃ mama vānarēśvara
 pratiśrutaṃ dharmamavēkṣya śāśvatam |
 mā vāliṇaṃ prētagatō yamakṣayē
 tvamadya paśyērmama cōditaḥ śaraiḥ || 4.30.84 ||

sa pūrvajaṃ tivravivṛddhakōpaṃ
 lālapyamānaṃ prasamīkṣya dīnam |
 cakāra tivrāṃ matimugratējā
 harīśvarē mānavavaṃśanāthaḥ || 4.30.85 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvye
 kiṣkindhākāṇḍē triṃśaḥ sargaḥ ||